

ნიკო ჯავახიშვილი

ასოცირებული პროფესორი, თსუ

1210 წელს სპარსეთზე გალაშქრებაში მთიულთა მონაწილეობის ასახვა ქართულ ფოლკლორში

ქართულ ხალხურ პოეზიაში შემონახულია მრავალი ფოლკლორული ტექსტი, რომლებშიც ასახულია საყურადღებო ისტორიული ფაქტები, მათ შორის სამხედრო-პოლიტიკური მოვლენები. ზოგიერთი ასეთი ტექსტი უნიკალურია, ვინაიდან მსგავსი ინფორმაცია სხვა წყაროებში ან მკრთალად აისახა, ანდა საერთოდ არ შემოგვრჩა.

აღმოსავლეთ საქართველოს მთიანეთის ერთ-ერთ ისტორიულ-გეოგრაფიულ რეგიონში – მთიულეთში, კერძოდ, მდინარეების ქსნისა და არაგვის წყალგამყოფი ქედის უღელტეხილზე მდებარეობს VIII-IX საუკუნეებში აგებული ლომისის წმინდა გიორგის ეკლესიის კომპლექსი, რომელიც მთელი რეგიონის გამაერთიანებელი, უპირველესი სალოცავია. მის მაზლობლად არის სოფელი მლეთა, რომელიც მდებარეობს მთიულეთის რეგიონის ჩრდილოეთ ნაწილში, ისტორიულ ხადას თემში (მოიცავდა ტერიტორიას სოფელ ქვეშეთიდან – ჯვრის უღელტეხილამდე).

აღნიშნულ კომპლექსში ყოველწლიურად იმართება “ლომისობის დღესასწაული”. ლომისობისას მთიულეები ტრადიციულად მღერიან უძველეს სალამქრო სიმღერას, ე. წ. “ფერცისას”.

ამ ფოლკლორული ტექსტის ყველაზე ადრინდელი პუბლიკაცია ეკუთვნის საზოგადო მოღვაწეს და ფოლკლორისტს პეტრე უშიკაშვილს (1838-1904), რომელმაც ეს სიმღერა 1876 წელს, ხევში (მოიცავს თანამედროვე ყაზბეგის მუნიციპალიტეტს) ჩაიწერა. ამ ტექსტში, რომელიც გამოქვეყნდა სახელწოდებით: „ხორომან ლაშქარად ვიყვნით“ ვკითხულობთ:

„ხორომან ლაშქარად ვიყვნით ჩვენ ლომნი ლომისისანი,

იქ გავიგონეთ უღერანი ჟამურ ბერცხის კლდისანი.

მუჭლი გვექონდა და ვიხმარეთ ამ ჩემის ჭარმაგისანი,
სადილით სამხრობამდისა ჟამურს დავლახეთ ქვიშანი,
შვიდნი ჩვენ, შვიდნი ქსნელები სისხლის ტბად შევიყარენით,
გამჭრა ი შაბათის ძალმა, ბარდაბარ გავიყარენით”.¹

იმავე სიმღერის სხვა ვარიანტი ფოლკლორისტმა ელენე ვირსალაძემ მთიულეთში 1950 წელს მოწყობილი ფოლკლორული ექსპედიციის დროს ჩაიწერა სოფელ ქვემო მღეთაში მცხოვრები შაქრო ვლადიმერის ძე ბურდული-საგან. ამ ტექსტში, რომელიც გამოქვეყნდა სახელწოდებით: “ლომისურნი (ფერკისა)” კკითხულობთ:

„ხოროშანს ლაშქარად ვიყავით ჩვენ ლომნი ლომისისანი,
წინ შამოგვესმა ჟღერ ჟამურ ბერციხის კლდისანი.
მუჭლი მქონდა და ვიკმარე ის ჩემი ჭარმაგისანი.
სადილით – სამხრობისინა ჟამურ დავლახეთ ქვიშანი”.

ამ ტექსტის მოქმედის – შაქრო ბურდულის განმარტებით: “თავდაპირველად ლომისა ბურდულებისა არ ყოფილა. ყოფილა პატაშურების. თათრები სცარცკავდნენ ხატებს. ლომისას ხატი წაუღიათ ხორასანში. ბურდულების მეთაურობით წამოუღიათ ხატი ხორასანიდან. ამაზეა ლექსი”.²

იმავე სიმღერის განსხვავებული ვარიანტი ელენე ვირსალაძემ მთიულეთში ზემოთ აღნიშნულ წელს მოწყობილი ფოლკლორული ექსპედიციის დროს ჩაიწერა სოფელ სეთურნში მცხოვრები ისაკო აბრამის ძე სეთურიძისაგან, რომელიც წარსულში დეკანოზი ყოფილა. ამ ტექსტში კკითხულობთ:

„ხორასნის ლაშქარად ვიყავითო ჩვენ ლომნი ლომისისანი,
მანდ შამაგვესმა ჟღერანი ჟამურ ბერციხის კლდისანი.
მუჭლი გვექონდა და ვიკმარეთო მაგ ჩვენის ჭარმაგისანიო,
სადილობითა სამხრამდი ჟამურ დავლახნეთ ქვიშანიო,
შუა ზღვას ჩავსვით სამანი ჩვენკენ დავიგდეთ ხმელეთიო”.³

¹ P. Umikašvili. xalxuri sitqviereba. nacili pirveli (lek'sebi, andazebi, gamoc'anebi). redak'c'ia, bi-ograp'ia, cinasitqvaoba da šenišvnebi P. Gogič'aišvilisa. t'p'ili. 1937, p. 80 (პ. უმიკაშვილი. ხალხური სიტყვიერება. ნაწილი პირველი (ლექსები, ანდაზები, გამოცანები). რედაქცია, ბიოგრაფია, წინასიტყვაობა და შენიშვნები ფ. გოგიჩაიშვილისა. ტფ. 1937, გვ. 80).

² k'art'vel mt'ielt'a zepirsitqviereba (mt'iulet'-gudamaqari). tek'stebis momzadeba, redak'c'ia, gamokvleba da šenišvnebi e. virsalajisa. t'bilisi. 1958, p. 504 (ქართველ მთიელთა ზეპირსიტყვიერება (მთიულეთ-გუდამაყარი). ტექსტების მომზადება, რედაქცია, გამოკვლევა და შენიშვნები ე. ვირსალაძისა. თბ. 1958, გვ. 504).

³ k'art'vel mt'ielt'a zepirsitqviereba (mt'iulet'-gudamaqari), p. 504 (ქართველ მთიელთა ზეპირსიტყვიერება (მთიულეთ-გუდამაყარი), გვ. 230).

ზემოხსენებული ფოლკლორული ტექსტის (სალამქრო სიმღერის) განსხვავებული ვერსია 1987 წელს ჩავიწერეთ სოფელ ზემო მღეთაში მცხოვრები 90 წელს მიღწეული ნინო ნიკოლოზის ასული ოგბაიძე-ბუთხუზისაგან. ამ ვერსიაში, რომელშიც იხსენიება უდიდესი ქართველი გვირგვინოსანი – დავით IV აღმაშენებელი, კვითხულობთ:

„ხორასანს ლაშქარად ვიყავით ჩვენ ღომნი ღომისისანი,

იქ ჩამავესმა ჟღარუნი აღმაშენებლის ხმლისანი.

სადილით სამხრობამდინა ჟამურ დავლახეთ ქვიშანი,

მუკლი გვქონდა და ვიკმარეთ მეფისა ჭარმაგისანი“.⁴

ამდენად, ზემოთ მოყვანილი ფოლკლორული ტექსტის ყველა ვერსიაში იხსენიება ხორასანი.

საგულისხმოა, რომ ხორასანი ასევე იხსენიება მთიულეთის სალოცავთა დეკანოზების დამწვალონების ტექსტებში ასეთი სახით: „ღმერთო, გაუმარჯვე დიდ ღომისას წმიდა გიორგის, ხორასნით მობრძანებულს, შვიდი ათასი ტყვის მხსნელს, ქსნისა და არაგვის თავდამყურებელს“.⁵

აქვე განვმარტავთ, რომ ხორასანი იყო ისტორიული ოლქი შუა აღმოსავლეთში, რომელიც მოიცავდა თანამედროვე ირანის ჩრდილო-აღმოსავლეთ ნაწილს, მარვის ოაზისს, თურქმენეთის სამხრეთის ოაზისებს, ავღანეთის ჩრდილო-დასავლეთ ნაწილებს.⁶

რაც შეეხება მთიულეთის გამაერთიანებელ, უპირველეს სალოცავს – ღომისის წმ. გიორგის ეკლესიას, ის აგებულია VIII-IX საუკუნეებში და

⁴ N. Javaxišvili. legenda legendebši. gazet'i "saxalxo ganat'leba". 28 ivnisi. t'bilisi. 1989, №30 (4185), p. 15 (6. ჯავახიშვილი. ლეგენდა ლეგენდებში. გაზეთი „სახალხო განათლება“. 28 ივნისი. თბ. 1989. № 30 (4185), გვ. 15); N. Javaxišvili. ogbaijeni (sagvareulos istoriisat'vis). t'bilisi. 2005, p. 79; (6. ჯავახიშვილი. ოგბაიენი (საგვარეულოს ისტორიისათვის). თბ. 2005, გვ. 79); N. Javaxišvili. mt'iuluri simgera k'art'velt'a xorasanši lašk'robis šesaxe. prop'esor n. šengeli's dabadebis 75 clist'avisadmi mijgvnili saiubileo krebuli. t'bilisi. 2008, p. 355; (6. ჯავახიშვილი. მთიულური სიმღერა ქართველთა ხორასანში ლაშქრობის შესახებ. პროფესორ ნ. შენგელიას დაბადების 75 წლისთავისადმი მიძღვნილი საიუბილეო კრებული. თბ. 2008, გვ. 355); N. Javaxišvili. sparsit'ze galašk'rebaši mt'iult'a monacileobis asaxva k'art'ul p'olklorši. rogor šmogvinaxa zepirsitqvierebam c'noba k'art'vel mt'ielt'a gmirobaze, istoriul-šemec'nebit'i žurnali "istoriani". t'bilisi. 2019, №10 (106), p. 11 (6. ჯავახიშვილი. სპარსეთზე გალაშქრებაში მთიულთა მონაწილეობის ასახვა ქართულ ფოლკლორში. როგორ შემოგვინახა ზეპირსიტყვიერებამ ცნობა ქართველ მთიულთა გმირობაზე. ისტორიულ-შემეცნებითი ჟურნალი „ისტორიანი“. თბ. 2019, № 10 (106), გვ. 11).

⁵ N. Javaxišvili. ogbaijeni, gv. 113 (6. ჯავახიშვილი. ოგბაიენი, გვ. 113).

⁶ P. T'op'uria. xorasani. k'se. tomi 11. t'bilisi. 1987, p. 498 (პ. თოფურია. ხორასანი. ქსე. ტომი 11. თბ. 1987, გვ. 498).

მდებარეობს მდინარეების ქსნისა და არაგვის წყალგამყოფი ქედის უღელტეხილზე, სოფელ ზემო მღეთასთან ახლოს. მას მთიულებთან ერთად ქსნისხევლიც ეყმობოდნენ. აქვე დავძენთ, რომ ქსნის ხეობა მოიცავს თანამედროვე ახალგორის რაიონს, რომელიც 2008 წლის აგვისტოში მომხდარი რუსეთ-საქართველოს ომის შემდეგ ოკუპირებულია რუსთა მიერ.

ეთნოლოგი სერგი მაკალათია შენიშნავდა: „მღეთაშივეა მთიულეთის უდიდესი სამლოცველო ლომისის წმ. გიორგის ხატი, რომელიც აღმართულია ქსნისა და არაგვის წყალგამყოფ ლომისას მაღალ ქედზე, საიდანაც ორივე ეს ხეობა საუცხოვო სახილველია... ლომისობის ხატობა ნააღმდგომევის მეშვიდე კვირაზეა. ამ ხატობაზე მლოცავები აღმოსავლეთ საქართველოს თითქმის ყველა კუთხეებიდან ჩამოდიან. ლომისას წვერის ეს ეკლესია დღეს ცარიელია. მისი ხატები და დროშები ქვემო მღეთის ეკლესიაში ინახება და ლომისობას დეკანოზები ამ ხატებს გამოასვენებენ და „ფერხისის სიმღერით“ ლომისას წვერის ტაძარში აასვენებენ“.⁷

აღნიშნულ ხატთან დაკავშირებული ხალხური გადმოცემის ცნობით, საქართველოში ხვარაზმშაჰ ჯალალედინის შემოსევების (1226-1229 წლები) შედეგად, დამპყრობელთა მიერ ტყვედ წაყვანილი 7.000 ქართველი ხორასანში ჩაიყვანეს. გადმოცემა მოგვითხრობს, რომ ტყვეთა უკან დაბრუნება მხოლოდ მთიულეთის მთავარი ხატის – „გზოვანის წმ. გიორგის“ სასწაულმოქმედი ძალით მოხერხდა.

სერგი მაკალათიას ნაშრომში კვითხულობთ: „როდესაც საქართველოს ხორასნელები შემოესივნენ, მათ ტყვედ 7.000 ქართველი წაუსხადთ. ამ ტყვეებს მთიულეთის მთავარი ხატი გზოვანის წმ. გიორგი (ფასანაურის მაღალ მთის წვერია) თან წაუსვენებიათ. ამ ძლიერ ხატს ხორასნის ქვეყანა შეუკრავს და დედამიწას ნაყოფი არ მიუცია. ადამიანი და საქონელიც გაბერწებულა და მათი ქვეყანა დაღუპვის კარზე მიმდგარა.

ამის მიზეზის საცნობად თავზარდაცემულ სულთანს მკითხავები უხმია, რომლებსაც მისთვის მოუხსენებიათ, რომ უბედურების მიზეზი გურჯისტანის ხატიაო. სულთანს მაშინ ბრძანება გაუცია, რომ ეს ხატი ანთებულ საკირეში ჩაედოთ. ასეც მოქცეულან, მაგრამ ცოტათი შეტრუსული ხატი საკირიდან მაშინვე ამოფრენილა და იქვე მოვლენილ თეთრი ხარის რქაზე დაბრძანებულა... ხარი და ხატი ადგილიდან არ დაძრულა, სანამ სულთანმა

⁷ S. Makalat'ia., mt'iulet'i. tp'ilisi. 1930, p. 166-167 (ს. მაკალათია. მთიულეთი. ტფ. 1930, გვ. 166-167).

ყველა ქართველი ტყვე უკლებლივ არ გაანთავისუფლა.

ბოლოს მაინც ერთი კოჭლი ტყვე დედაკაცი დაკლებიათ, რომელიც ერთ ზორასნელს მოახლედ თურმე წაეყვანა. სულთანი ხალხს შეკითხვია, ვისა გყავს კოჭლი გურჯის ქალი? ეს ქალიც ჩქარა მოუძებნიათ და ხატინი ხარი ტყვეებით საქართველოსაკენ დაძრულა⁸.

იქნებ, ზემოხსენებული სიმღერა ამის შესახებ გვამცნობს?

ამასთანავე, ცნობილია, რომ საქართველოში სპარსელთა გამანადგურებელი ლაშქრობების (1614, 1616, და 1617 წლები) შედეგად ტყვედ წაყვანილ ქართველთა (200 ათასამდე) გარკვეული ნაწილი, კერძოდ კი კახეთის სამეფოდან აყრილნი, შაჰინშაჰ აბას I სეფიანის ბრძანებით ჩაასახლეს ზორასნის დასავლეთ ნაწილში მდებარე დასახლებულ პუნქტში – ასადაბადში.⁹

XVII საუკუნის დასაწყისამდე არაგვის ხეობა (მთიულეთითურთ) კახეთის სამეფოში შედიოდა და გამორიცხული არ არის, რომ შაჰინშაჰის ბრძანებით ზორასანში გადასახლებულ კახელებთან ერთად არაგველთა (და მათ შორის მთიულთა) ერთი ნაწილიც მოხვდა.

იქნებ, ზემოთ მოტანილი სასიმღერო ტექსტი ამ ისტორიულ მოვლენას გვახსენებს?

ვფიქრობთ, რომ ფოლკლორულ ტექსტში გადმოცემული ამბავი არ არის დაკავშირებული არც პირველ და არც მეორე მოვლენასთან. სიმღერის რიხიანი, საზეიმო პათოსი, უდავოდ სხვა ისტორიულ ფაქტზე მიგვანიშნებს.

ცნობილია, რომ XII-XIII საუკუნეთა მიჯნაზე საქართველოსა და ზორეზმის სახელმწიფოებს შორის მწვავე დაპირისპირება არსებობდა. ეს განაპირობა ზორეზმის მესვეურთა მცდელობამ, დაეკავებინა საქართველოსთან ახლოს მდებარე ტერიტორიები, რომლებზედაც პრეტენზია ქართველ მეფეებსაც ჰქონდათ.¹⁰

ზემოხსენებულ ვითარებაში ქალაქ არდებილის (მდებარეობს თანამედროვე ირანის ისლამურ რესპუბლიკაში შემავალი ერთ-ერთი რეგიონის – აზერბაიჯანის ჩრდილო-დასავლეთ ნაწილში, ქართულ საისტორიო წყაროებში იხსენიება „არდაველის“ სახელით) სულთანმა, ისარგებლა რა, თამარ მეფის გეგუთს ყოფნით (დიდმარხვის პერიოდში), 1208 წელს აიღო ქალაქი ანისი,

⁸ S. Makalat'ia. mt'iulet'i, p. 167-169 (ს. მაკალათია. მთიულეთი, გვ. 167-169).

⁹ P. T'op'uria. xorasani, p. 498 (პ. თოფურია. ზორასანი, გვ. 498).

¹⁰ J. Step'naje. xorasani lašk'robis sakit'xisat'vis. "saistorio krebuli". VII. t'bilisi. 1977, pp. 187-200 (ჯ. სტეფნაძე. ზორასანში ლაშქრობის საკითხისათვის. „საისტორიო კრებული“. VII. თბ. 1977, გვ. 187-200).

დაარბია, მოსახლეობა ამოწყვეტა და უკან დიდი ნადავლით გაბრუნდა.

ამ მუხანათურ ლაშქრობას ქართველთა მხრიდან მოჰყვა საპასუხო, დამსჯელი ღონისძიება. 1210 წელს ქართველთა ჯარმა აიღო არდებილი, დარბია და სულთანი სიკვდილით დასაჯა. ამის შემდეგ, ქართველთა გამარჯვებული ლაშქარი ზაქარია და ივანე მხარგრძელთა სარდლობით, დიდძალი ალაფით ხელდამშვენებული ეახლა თამარ დედოფალს, რომელმაც მხარგრძელები ასევე გულუხვად დააჯილდოვა.

ივანე ჯავახიშვილი შენიშნავდა: „სპარსეთში ლაშქრობამ ამირსპარსლარს ზაქარიას, მსახურთ-უხუცესს ივანეს და სხვა სარდლებს სპარსეთის ნამდვილი ვითარება დაანახვა, მისი უძლურება და დაქსაქსულობა“.¹¹

ამიტომაც, მათ, ვარამ გაგელთან ერთად, თამარ მეფეს სპარსეთში გალასქრების ნებართვა სთხოვეს.

თამარის ისტორიკოსი წერს, რომ სარდლებმა თავიანთ მეფეს შემდეგი თხოვნით მიმართეს: „ძლიერო კელმწიფო, შარავანდედთა შორის უმეტეს აღმობრწყინებულო! იხილე და განიცადე სამეფო თქუენი და ცან სიმკნე და სიქველე სპათა შენთა; გულისკმა ყავ, რამეთუ მრავალნი ახოვანნი, მკნენი და რჩეულნი იპოებიან სპათა შენთა შორის, რამეთუ არა არს წინააღმდეგობი მათი. აწ ბრძანოს მეფობამან თქუენმან, რათა არა ცუდად დავიწყებასა მიეცნეს სადამე სპათა შენთა საქმენი, არამედ აღვამკედროთ ერავს, რომ-გურსა ზედა, რომელ არს ხუარასანი, და ცნან ყოველთა სპათა აღმოსავლეთისათა ძალი და სიმკნე ჩუენი. და უბრძანე სპათა საქართველოსათა – მზა იყვნენ ლაშქრობად ხუარასანს. დაღათუ არავინ ქართველთაგანი მიწვევულ არს ხუარასანს და ერავს, არამედ ბრძანე, რათა ნიკოფსით დარუბანდამდე აღიჭურნენ და მზა იყვნენ!“¹²

სპარსეთში გალაშქრების გადაწყვეტილების მიღების შემდეგ, თამარმა თბილისში ინახულა ლაშქარი, დალოცა და გადასცა „დროშა სკანად კმარებული, გორგასლიანი და დავითიანი“ ამირსპასალარ ზაქარია მხარგრძელს, რომლის სარდლობითაც ქართველთა ჯარი საომრად გაემართა. მათ ძლევამოსილად დალაშქრეს ჩრდილოეთ სპარსეთის ქალაქები: მარანდი, თავრიზი

¹¹ I. Javaxišvili. *t'xzulebani t'ormet tomad. t. II. t'bilisi. 1983, p. 283* (ი. ჯავახიშვილი. თხზულებანი თორმეტ ტომად. ტ. II. თბ. 1983, გვ. 283).

¹² *istoriani da azmani šaravandedt'ani. k'art'lis c'xovreba. tek'sti dadgenili qvela jirit'adi xelnaceris mixedvit' S. Qauxč'išvilis mier. t. II. t'bilisi. 1959, p. 103* (ისტორიანი და აზმანი შარავანდედთანი. ქართლის ცხოვრება. ტექსტი დადგენილი ყველა ძირითადი ხელნაწერის მიხედვით ს. ყაუხიშვილის მიერ. ტ. II. თბ. 1959, გვ. 103).

(ქართული წყაროების მიხედვით – თავრეჟი), მიანა, ზენჯანი, ყაზვინი. ყაზვინიდან ქართველი მოლაშქრენი „უშინაგანესისა რომ-გურისა მიმართ მიიწივნეს, რომელ არს ხორასანი“.¹³

დიდალი ალაფით დატვირთულ ქართველთა მხედრობას ლაშქრობის გაგრძელება გაუჭირდა და უკან გამობრუნდა. როგორც მემატიანე წერს, „შემოიქცეს გამარჯვებულნი და ძლევა-შემოსილნი ქართველნი“.¹⁴

თავის გამარჯვებულ ლაშქარს თამარი „მადლობელი ღმრთისა, მხიარულითა პირითა გაეგება, ზეიმითა და დიდებითა. იყო კმა ბუკთა და ღუმბულთა“.¹⁵

ქართველთა აღნიშნული ლაშქრობა სპარსეთის ჩრდილოეთში გამოკვლეული აქვთ ჯემალ სტეფნაძეს,¹⁶ აგრეთვე, დიმიტრი და ერეკლე შველიძეებს.¹⁷

ამ დამსჯელი ექსპედიციის განმაპირობებელი მიზეზების, კერძოდ, საქართველო-ადარბადაგანსა და საქართველო-ხორეზმს შორის იმ პერიოდში არსებული დაძაბული ურთიერთობების შესახებ საყურადღებო ცნობებს შეიცავს აგრეთვე, აზერბაიჯანელი მეცნიერის, აკადემიკოს ზია ბუნიატოვის ნაშრომები.¹⁸

ვფიქრობთ, გასათვალისწინებელია ზემოხსენებულ ქართველ მეცნიერთა მოსაზრება, რომლის თანახმადაც, ქართულმა მხედრობამ სპარსეთში ილაშქრა არა მხოლოდ ძალთა დემონსტრირებისა და ნადავლის ხელში ჩაგდების მიზნით, არამედ, მის უმთავრეს ამოცანას წარმოადგენდა ხორეზმის შაჰ მუჰამედის წინააღმდეგ ბრძოლა.¹⁹

¹³ istoriani da azmani šaravandedt'ani, p. 107 (ისტორიანი და აზმანი შარავანდედთანი, გვ. 107).

¹⁴ istoriani da azmani šaravandedt'ani, p. 107 (ისტორიანი და აზმანი შარავანდედთანი, გვ. 107).

¹⁵ istoriani da azmani šaravandedt'ani, p. 109 (ისტორიანი და აზმანი შარავანდედთანი, გვ. 109).

¹⁶ J. Step'naje. xorasanši lašk'robis sakit'xisat'vis, pp. 187-200 (ჯ. სტეფნაძე. ხორასანში ლაშქრობის საკითხისათვის, გვ. 187-200).

¹⁷ D. Švelije, E. Švelije. sak'art'velosa da xorezmis urt'iert'oba da k'art'velt'a lašk'roba iranši (1210). prop'esor V. Mačarajis 80 clist'avisadmi mijgvnili samec'niero našromt'a krebuli. t'bilisi. 2001, pp. 35-45 (დ. შველიძე, ე. შველიძე. საქართველოსა და ხორეზმის ურთიერთობა და ქართველთა ლაშქრობა ირანში (1210). პროფესორ ვ. მაჭარაძის 80 წლისთავისადმი მიძღვნილი სამეცნიერო ნაშრომთა კრებული. თბ. 2001, გვ. 35-45).

¹⁸ Z. Buniátov. Gosudarstvo atabekov Azerbajdzana (1136-1226). Baku. 1978 (З. Бунятов, Государство атабеков Азербайджана (1136-1226), Баку, 1978); Z. Buniátov. Gosudarstvo horezmšahov Anušeginitov (1097-1231). Moskva. 1986 (З. Бунятов, Государство хорезмшахов Ануштегинитов (1097-1231), Москва, 1986).

¹⁹ D. Švelije, E. Švelije. sak'art'velosa da xorezmis urt'iert'oba da k'art'velt'a lašk'roba iranši, pp. 40 (დ. შველიძე, ე. შველიძე. საქართველოსა და ხორეზმის ურთიერთობა და ქართველთა ლაშქრობა ირანში (1210), გვ. 40).

დასასრულს, შეიძლება ითქვას, რომ როგორც არ უნდა ყოფილიყო აღნიშნული ლაშქრობის მიზეზები, ფაქტია: ეს იყო ქართველთა პირველი (და უკანასკნელი) ლაშქრობა სპარსეთში, რომელმაც საქართველოს საერთაშორისო ავტორიტეტი არნახულად აამაღლა.²⁰

ამრიგად, ქართულ ფოლკლორში, კერძოდ, მთიულური საბრძოლო სიმღერის (“ფერვისას”) სხვადასხვა დროს ჩაწერილ ვარიანტებში, რომლებიც ზემოთ არის მოყვანილი და განხილული, ასახულია მთიულ მხედართა მონაწილეობა საქართველოს სამეფოს ჯარის მიერ სპარსეთში მოწყობილ ძლევა-მოსილ ლაშქრობაში, რაც 1210 წელს მოხდა და ეს ფაქტი სხვა საისტორიო წყაროებითაც დასტურდება.

²⁰ N. Javaxišvili. sparsēt'ze galašk'rebaši mt'iult'a monacileobis asaxva k'art'ul p'olklori, rogor šemogvinaxa zepirsitqvierebam c'noba k'art'vel mt'ielt'a gmirobaze, p. 15 (6. ჯავახიშვილი. სპარსეთზე გალაშქრებაში მთიულთა მონაწილეობის ასახვა ქართულ ფოლკლორში, როგორ შემოგვინახა ზეპირსიტყვიერებამ ცნობა ქართველ მთიულთა გმირობაზე, გვ. 15).

Niko Javakhishvili

Associate Professor

Ivane Javakhishvili Tbilisi State University, Georgia

**THE REFLECTION IN THE GEORGIAN FOLKLORE OF
HIGHLANDERS' PARTICIPATION IN GEORGIAN ARMY'S
INVASION IN PERSIA IN 1210**

Summary

There is a number of folklore texts preserved in Georgian peoples' poetry, which tell about the important historical military-political events. Some of these texts are unique as there are few or no other sources preserved describing these types of events.

On the festival of "Lomisoba", which is celebrated annually in Lomisi's St. Giorgi Church (8th-9th centuries) situated in one of Georgia's history-geographic regions called Mtiuleti, an ancient military song "Perkhisa" is sung. There were many versions of the song's texts published in Georgia over different years. One of them was published by us in 1989.

Various versions of the above song's texts are presented and analyzed in this article. In all of them, participation of Georgian highlanders – Mtiulis – is reflected in Georgians' military invasion of Khorasan (proved by Georgian historical sources).

In Georgian historiography it is proved that Georgian army conquered the following towns: Marandi, Tabriz, Miana, Zenjan, Kazvin etc. and reached Khorasan (Persia) in 1210. The army came back to Georgia with large booty. The above invasion took place not only for booty and demonstration of power, but its main goal was fighting with and defeating of the Shah of Khorezm – Muhamad.